

Mitten av mars, år 990 före Kristus

I skydd av Kullaberg

Med tidsmaskinen kommer jag 3 000 år tillbaka i tiden och hamnar i det som i dag kallas för yngre bronsålder, period IV.

Jag valde platsen mest för att den är så vacker. Men egentligen är det inte *platsen* som är så speciell, utan landskapet och omgivningarna. Trakten väckte mitt intresse när jag kom hit första gången på sjuttio-talet. Om man drar en linje från Krapperups gods till Arild, hamnar mitt ställe en bit norr om Brunnby kyrka och några yxkast hitom Stubbarb.

Gården ligger på en liten kulle. På norrsidan skyddar Kullaberg från hård vind, regn och snö från Skäldervikshället. Med berget som styråra rullar landskapet i lugna vågor ned mot havet. I sydväst avtecknar sig flera imponerande gravhögar.

När jag kort efter min ankomst träffar några bybor berättar de att högarna har funnits där »i alla tider«. Nåja, det är nog lite överdrivet. Det är troligt att de första gravarna i området lades upp för omkring tusen år sedan. Det var ett sätt för den tidens överklass att visa sin makt och upphöjdhed. Under lång tid fungerade också högarna som en statusmarkör. Men som med allting annat är effekten störst i början. Högarna hade sin tid, men på 900-talet före Kristus hade nya seder börjat ta över. Kremering och en enkel gravsättning i urna hade blivit allt vanligare, i alla fall i Skåne.

Det som direkt slår mig är hur välbekant allting verkar vara. Landskapet är öppet och ljus. Där jag står kan jag se ut över ett område som är någon kilometer brett och flera kilometer långt. Träden står i små klungor här och var i nejden. Ek och bok dominerar. Några barrträd kan jag inte upptäcka; de borde synas tydligt mot de avlövide träden på Kullaberg – om det fanns några.

Men en skillnad slås jag av: I det öppna landskapet ned mot Öresund ligger ett fyrtiotal utspridda bondgårdar. Så många. De flesta blänker som solitärer i det skarpa marsluset. För det mesta är det långa, smala hus med ett tak av vass eller torv. Några av gårdarna består inte bara av en huvudbyggnad, utan har också en eller ett par uthus.

Jag ser inhägnader i anslutning till gårdarna. På ett ställe har ägaren lagt upp stenar för att markera var gränsen går mellan hans och grannens åkrar, och på ett annat håll har innehavaren markerat sin mark med en halvhög palissad av ekstörar. Det finns till och med några gårdsgårdar av flätade enkvistar.

Även om ensamliggande gårdar är det vanligaste, finns det undantag. På några ställen har två, tre gårdar klumpat ihop sig. Kanske är

invånarna släkt med varandra, tänker jag. Hursomhelst ser det trivsamt ut och det liknar småbyarna runt Siljan när jag var barn.

Med en tidsmaskin är det ju så att man bara dimper ned i en annan tid, på en annan plats. Om jag hade haft otur och hamnat i yngre bronsåldern på en plats långt ifrån mitt mål i Kullabygden, hade det ändå inte varit något större problem att ta sig dit.

Det troligaste är väl att jag i så fall hade fått ta mig ut till kusten och sedan sett till att komma med en båt till foten av Kullaberg. Efter högst ett par timmars vandring i medelsvår terräng hade jag varit framme. Inte heller om jag hade råkat hamna i Skånes inre, i trakten av Eslöv eller Hässleholm, hade hoppet varit ute. Jag hade kunnat följa de upptrampade lederna som för resande i alla riktningar, och med en god vägvisare hade jag kunnat vara framme inom någon vecka. Med gott om bytesvaror i ränseln hade jag kunnat ordna med en häst och nått mitt resmål efter bara några dagar. En lövkniv i flinta, ett par lermuggar, en bronsring. Sådana saker var guld värda när det kom till affärer – tillika lätta för vandrare att bära med sig.

Vägnätet för 3 000 år var nämligen vittförgrenat sedan länge. Handelen var livlig med råvaror som flinta, bärnsten, koppar och tenn, med matvaror, salt och andra kryddor, liksom med verktyg, redskap och prydnadsföremål. Handelsutbytet hade krävt bättre kommunikationer för att kunna utvecklas. Och då som nu ville människor träffas även om de bodde långt ifrån varandra. En kanske ville hitta en partner att gifta sig med utanför den närmaste kretsen, medan en annan hade bestämt sig för att bli traktens bäste flintsmed och därför ville gå i lära hos specialisterna i Vætland; alltså i Kristianstadstrakten med dagens benämning.

Strax efter min ankomst beger jag mig till den gård som jag har valt ut. Den består av ett långhus och tre mindre byggnader. Boningshuset är 28 meter långt och 7,5 meter brett. Gavlarna är lätt rundade. Storleken på husen i trakten varierar mycket; det här är uppenbarligen ett av de största. Långhuset är placerat i nordvästlig riktning. Med den orienteringen märks den hårda nordvästen inte lika mycket; både människor och byggnad kommer lindrigare undan. Vid en närmare granskning ser jag att huset har tre ingångar, två på sydvästsidan och en på norrsidan. Entréerna är indragna en bit, troligen för att göra det lättare att komma in och ut.

Jag anländer tidigt på förmiddagen och möts av en livlig bild. Både mannen och kvinnan är ute på gårdsplanen för att hälsa mig välkommen. Deras lediga sätt tyder på att de är vana vid långväga besök. För barnen verkar det däremot vara en stor händelse att träffa en man från en annan trakt (och tid). De håller sig i utkanterna, men jag lyckas ändå få ögonkontakt med ett par av dem. Ungarna pekar på mig, fnittrar och tittar förtroligt på varandra. En gråvitfläckig hund synar inkräktaren. Några katter och en grupp pickande höns finns också med i bilden.

Senare under dagen kommer jag att träffa flera vuxna i olika åldrar, och jag får veta att hela hushållet består av inalles fjorton personer, varav nio barn. Mitt besök är inte så långt – redan innan solen går ner den tredje dagen måste jag återvända – och jag lyckas aldrig reda ut släktförhållandena på gården. Så mycket förstår jag dock, att en av männen har en särställning och leder gårdsfolket med fast auktoritet. Jag hör inte riktigt vad de kallar sin ledare, men det låter som *Jans*. Hans hustrus namn är lättare att uppfatta, hon heter *Sølli*.

Några av de vuxna i huset, både kvinnor och män, ger ett intryck av att stå lågt på rangskalan. Deras klädsel är enklare än de andras och de får allt emellanåt tillsägelser i arbetet. Jag ser aldrig att de käftar emot eller visar missnöje med en arbetsuppgift.

Gården har, som sagt, tre övriga byggnader. När Jans visar mig runt berättar han att husen har givna funktioner. En byggnad är reserverad för korna, fåren och getterna. Något hus är det knappast, mer ett skjul utan väggar. När kölden biter kan djuren ta skydd här, säger han. »Men det är sällan så kallt i våra trakter att vattnet blir is.« Men visst kan det bli några svinkalla vinterdagar och då är det barnens uppgift att lägga upp gräs, lera, vass och bråte på norrsidan för att skapa lä. Bakom fähuset ligger en stor avfallsgrop. Trots att det i dag bara är sju, åtta grader plus luktar det illa från gropen, så jag undviker att undersöka den närmare.

Ett annat uthus visar sig innehålla merparten av gårdens redskap och verktyg. Det är årder, skärar och räfsor i olika storlekar och utföranden. På en vägg hänger någonting som ser ut som ett ok eller en sele. Det är i trä med läderremmar på sidorna. Ett dragredskap för både människa och djur? Kanske, men jag kom mig inte för att fråga. Det mesta i skjulet är av trä, men på en kortvägg sitter några andra föremål: spånknivar, dolkar, yxor, pincetter, mejslar, nålar, krokar, spännen, pilspetsar. Innan vi går vidare får jag tillfälle att titta närmare på dessa saker. En del av dem är gjorda av sten och flinta, några av brons – ett par till och med av järn. Skinn, textilier och ben har också kommit till användning i några fall.

Utanför det tredje uthuset ligger gårdens brunn, en eldstad och en kokgrop. Inne i byggnaden finns föremål som jag kopplar ihop med slakt, matberedning och matlagning. Längs väggarna står rader av skålar, kärl, krukor, kar och annat. Mycket är gjort av lera, men också av trä.

När vi har besett sidobyggnaderna är det dags att gå in i långhuset. Med min längd (1,83 centimeter) blir jag tvungen att böja ordentligt på både ryggen och knäna för att passera ingången; för Jans räcker det med en nästan omärklig knäböjning för att komma in.

Det första som slår mig är att det är så mörkt. Utanför starkt solljus, här inne halvmörker. Jag får svårt att orientera mig, men ett par ljuspunkter är till god hjälp: dels skenet från en öppen eld i ena änden av huset, dels enstaka lyktor utspridda i boningen. På både väggar och

golv har husfolket använt lera för att stänga ute kylan och vinden, och här och var har de lagt ut fällor på golven eller spänt upp djurhudar på väggarna.

När mina ögon har börjat att vänja sig vid det svaga ljuset urskiljer jag två rader av ekstolpar och jag inser att jag har hamnat i ett treskeppigt långhus. Stolparna sitter parvis med ett par meter emellan; de tycks nedslagna ett gott stycke i marken och stöttade med grov sten i stolpgropen. Stolpparen är ihopkopplade med takbärande stolar. Det 200 kvadratmeter stora rummet blir på det viset uppdelat i ett mindre antal »avdelningar« eller »bås«. Ett av dessa »bås« är inklätt, stängt för insyn. Eftersom jag inte vill fråga för mycket, får jag ingen förklaring till detta undantag från den i övrigt helt öppna planlösningen.

Framåt kvällen samlas de flesta i huset för att äta. Glada miner, prat och skratt tyder på att intresset är stort. Mitt besök bidrar nog till stämningen, men också att det vankas mat och dryck som inte hör till vardagen.

Värdfolket bjuder på rikligt med mat. Det är färskt kött från vildsvin och skogsfågel; också saltat och rökt griskött bärs fram. Ett par nyfångade, inkokta laxar lyser på bordet, och därtill bjuds räkor, musslor och andra skaldjur. Grova skivor av dinkelbröd används som tilltugg, liksom klumpar av kokt hirs. Till maten dricker de flesta vatten från gårdens brunn. Många av barnen får »saft« gjord på bär och örter. Jag prövar både vatten och »saft«, men jag ber också att få smaka på en ljusgul, skummande dryck som tycks vara populär hos flera i sällskapet.

Det finns mycket att berätta från mitt besök på gården under några vardagar år 990 före Kristus. Allt får inte plats, men en särskild händelse måste jag nämna. Tidigt den andra dagens morgon tog Sølli, Jans hustru, med mig och de tre äldsta barnen, två flickor och en pojke, på en fisketur som jag aldrig glömmer. Vi utrustade oss med en lätt matsäck och vandrade över Kullaberg till havet. Sølli gick först och följde väl upptrampade stigar längs höjdryggen, ned i raviner och vidare förbi branta stup. Även trånga passager och andra svåra partier tog hon sig vant förbi, med oss andra i släptåg.

Vi nådde fram till en av grottorna på Kullabergs sydsida, belägen nära stranden och bara en bit ovanför vattenytan. Sølli berättade att äldre släktingar hade tagit grottan i besittning när havet hade dragit sig tillbaka »för många släktled sedan«. Då hade grottöppningen blivit tillgänglig från landsidan även vid högvatten och därmed mycket användbar för kullabergsborna. Ur grottans inre hämtade Sølli och barnen fram en farkost som de sjösatte utan besvär i det lugna vattenet. Vi ömsom paddlade och rodde upp och ned utefter kusten under hela dagen. Några gånger vågade vi oss till och med ut på öppet vatten, ett gott stycke från land. Även om fiskeredskapen – i mina ögon – verkade väldigt enkla (det var inte stort mer än några korta linor och rostiga krokare) blev det ett lyckat fiskafänge. Mellan varven

lade vi till vid grottan, rensade fisken och halstrade filéerna över elden. Framåt kvällen återvände vi trötta och nöjda över berget.

På gården såg jag inte till så många kor, får och getter. Och bara en enda häst. Men det fick sin förklaring. »Vi släpper våra djur på bete på fäladen«, berättade en av de äldre pojkar. »Där får de gå fritt året om. Vi tar bara hem dom när det blir riktigt kallt.«

När jag på den tredje dagens förmiddag fick följa med ned till fäladen kände jag först inte riktigt igen mig. Något var annorlunda jämfört med vad jag var van vid. Det var strandlinjen som inte var sig lik. Vattnet gick högre upp än jag var van vid från 2010-talet efter Kristus, men skillnaden var inte så stor. Havsnivån var kanske fem, sex meter högre än i min tid.

Jag såg inga stengårdsgårdar eller andra gränsmarkeringar, också det annorlunda. Men det fick en enkel förklaring: Området är en slags allmänning, gemensam mark som alla får använda så mycket de vill. Några hägn behövs inte för alla håller lätt reda på vilka som är deras djur.

På vägen hem från fäladen passerade vi stora gården där hundratals änder, råkor, gäss, svanar och många andra fåglar letade föda på marken eller låg och vilade. När vi lyfte blicken såg vi fågelsträck avteckna sig mot den klara vårhimlen. De kom söderifrån och passerade snabbt i riktning mot norr.

Referenser

Artursson, M. (red.): *Vägar till Vätland – en bronsåldersbygd i nordöstra Skåne 2300–500 f.Kr.*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm 2007.

Artursson, M.: Byggnadstradition, i *Bronsåldersbygd – 2300–500 f.Kr.*, Riksantikvarieämbetet, Lund 2005, s. 20–83.

Högberg, A. & Olausson, D.: Flinta under yngre bronsåldern – några tankar om nu och då, i Goldhahn, Joakim (red.): *Mellan sten och järn*, del I, Göteborg 2005, s. 97–122.

Jennbert, Kristina: *Kullabergs grottor*, Acta Archæologica Lundensia Series altera in 8° No 59, Lund 2009.

Nord Paulsson, Jenny: Ritualiserandet av ett landskap – tankar om Bjäres bronsålder, i Goldhahn, J.: *Bilder av bronsålder*, Stockholm 2002, s. 113–128.

Petré, R.: En bronsåldersby i Bromölla, i *Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 1959*, s. 47–55.

Riksantikvarieämbetet, Fornminnessök,
www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/serach.html